

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 336 (631.1)

Іртищева І.О.

доктор економічних наук, професор

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ІНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Проведено комплексне дослідження факторів, чинників, механізмів, інструментів впливу на індекс глобальної конкурентоспроможності на регіональному рівні. Доведено, що поліпшення конкурентних позицій Миколаївської області та України в цілому стримується від низького розвитку самого бізнесу – до існуючих проблем інститутів, погіршення ряду макроекономічних показників, втрати позицій країни за деякими показниками освіти та інфраструктури, стан яких багато в чому визначається роллю держави.

Ключові слова: регіональна економіка, конкурентоспроможність, індекс глобальної конкурентоспроможності.

Иртышева И.А. ИНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Проведено комплексное исследование факторов, механизмов, инструментов влияния на индекс глобальной конкурентоспособности на региональном уровне. Доказано, что улучшение конкурентных позиций Николаевской области и Украины в целом воздерживается от низкого развития самого бизнеса – к существующим проблемам институтов, ухудшение ряда макроекономических показателей, потеря позиций страны по некоторым показателям образования и инфраструктуры, состояние которых во многом определяется ролью государства. **Ключевые слова:** региональная экономика, конкурентоспособность, индекс глобальной конкурентоспособности.

Irtysheva I.O. INDEX OF GLOBAL COMPETITIVENESS: REGIONAL ASPECT

A comprehensive study of the factors, causes, mechanisms and instruments to influence the global competitiveness index at the regional level is carried out. It is proved that improvement of the competitive position of Mykolaiv Oblast and Ukraine as a whole is hindered by the low development of the business – the existing problems of institutions, deterioration of macroeconomic indexes, loss of the country's positions according to some indicators of education and infrastructure, the condition of which is largely determined by the role of the state.

Keywords: regional economy, competitiveness, global competitiveness index.

Постановка проблеми. Більше 30 років Всесвітній економічний форум займається вивченням і порівнянням конкурентоспроможності. З самого початку ВЕФ прагнув повідомляти цінну аналітичну інформацію і стимулювати дискусію між усіма зацікавленими сторонами для визначення найкращих стратегій, політичних програм і дій, спрямованих на подолання перешкод, що стоять на шляху до зростання конкурентоспроможності.

З 2005 року Всесвітній економічний форум аналізує конкурентоспроможність за допомогою Індексу глобальної конкурентоспроможності (ІГК) – комплексного інструменту оцінки мікро- і макроекономічних основ національної конкурентоспроможності.

Всесвітній економічний форум продовжить здійснювати підтримку країнам в їх прагненні підвищити конкурентоспроможність перш за все за рахунок створення та публікації єдиної бази прикладів спільних ініціатив державного та приватного секторів, реалізованих країнами в цілях підвищення конкурентоспроможності. Третій рік поспіль Фонд «Ефективне управління» аналізує конкурентоспроможність усіх 27 регіонів України за методологією розрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму. За результатами трьох років можна аналізувати динаміку зміни показників і встановлювати закономірності і тенденції у розвитку регіонів. Дані по конкурентним перевагам та бар'єрам розвитку кожного регіону формують базу для прийняття стратегічних рішень, що сприяють поліпшенню якості життя в регіоні, а також забезпечують правильний вибір найбільш оптимального місця для ведення бізнесу.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність на регіональному та національному рівнях досліджували Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська, Я.А. Жаліло, Д.Ф. Крисанов та інші українські вчені. Хоча дана проблема настільки багатогранна, що це дає поштовх до нових досліджень.

Формулювання завдання дослідження. Метою нашого дослідження стало вивчення сучасного стану конкурентоспроможності на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність є ключовою категорією у сучасній економіці, умовою здійснення інтеграції країни у світове господарство, що активно включається у процес глобалізації. Зі зміною економічних умов і розвитком багатокладної економіки ринкового типу перед підприємствами виникають нові вимоги, характерні для ринкових умов господарювання. Основним із них є забезпечення конкурентоспроможності виробленого продукту, підприємства та галузі в цілому.

Конкурентоспроможність характеризується як набір інституцій, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни, який у свою чергу впливає на рівень добробуту, який може забезпечити економіка. Крім того, рівень продуктивності також визначає дохідність інвестицій в економіку, котрі є фундаментальним стимулом економічного зростання. Інакше кажучи, конкурентоспроможні економіки – це ті економіки, які здатні зберегти зростання.

При створенні ІГК до уваги береться складність економічних процесів і пропонується виважене середнє значення великої кількості різних компонентів, кожен з яких відбиває один з аспектів конкурентоспроможності. Компоненти згруповані у 12 складових конкурентоспроможності (рис. 1).

Рис. 1. Складові індексу конкурентоспроможності

ІГК враховує етапи економічного розвитку: велика питома вага надається тим складовим, які відносно більш важливі для поточної стадії економічного розвитку країни. Тобто, незважаючи на те, що усі 12 складових мають конкретне значення для усіх країн, відносна важливість кожної складової залежить від того, на якому етапі перебуває країна.

Щоб це врахувати, складові згруповані у три субіндекси, кожен з яких є найважливішим на певній стадії розвитку економіки. Субіндекс «базові вимоги» об'єднує складові, що мають визначальне значення для країн на факторній стадії. Субіндекс «підсилювачі ефективності» включає ті складові, які є критичними для країн на етапі становлення ефективної економіки, а субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» охоплює ті складові, що є критичними для інноваційно-орієнтованих країн. Ці три субіндекси показані на рис. 1.

Миколаївська область посідає 18-те місце з 27 регіонів за чисельністю населення (2,6%), при цьому в області 13-те місце за внеском у ВВП країни (2,1%). Валовий регіональний продукт області складає 23 402 грн на людину, що відповідає 82,1% від середнього показника по країні. За даними Фонду «Ефективне управління», Миколаївська область посідає 19-те місце за індексом конкурентоспроможності [1].

За даними результатів опитування керівників компаній, який був проведений протягом січня-травня 2013 року Фондом «Ефективне управління», для Миколаївської області характерним є:

- відносно високою, порівняно з іншими регіонами, залишається оцінка складових інновації (9-те) та інфраструктура (10-те місце);
- попри незначне покращення в бальних оцінках, в області залишаються вкрай низькі позиції охорони здоров'я та початкової освіти (23-тє місце) і рівень розвитку бізнесу (23-тє місце), а також рівень розвитку фінансового ринку (27-ме місце);
- до найбільш проблемних факторів ведення бізнесу в області відносять податкову політику, нестабільність держполітики, а також податкові ставки та корупцію.

Таблиця 1

Динаміка індексу конкурентоспроможності Миколаївської області*

Рік	2011	2012	2013
Бал	3,87	3,97	3,96

*Складено автором на основі звітів про конкурентоспроможність регіонів України за 2011-2013 рр.

Враховуючи закономірності зміни індексу конкурентоспроможності за 2011-2013 роки та використовуючи засоби табличного процесора Microsoft Excel для побудови лінії тренду, ми спрогнозували результати індексу конкурентоспроможності у підсумку на 2014 рік та представили закономірність його зміни у вигляді логарифмічного трендового рівняння. Таким чином, можна передбачити, що індекс конкурентоспроможності Миколаївської області становитиме 4,02. Проте це не вплине суттєво на рейтинг області (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка індексу конкурентоспроможності Миколаївської області

В індексі конкурентоспроможності регіонів України у 2013 році Миколаївська область понизилася до 19-ї позиції, при тому, що у 2012 році знаходилася на 14-му, а в 2011 – на 11-му місці. Область змогла підняти бальні оцінки Індексу з 3,87 до 3,97 у 2012 році, проте її оцінка скоротилася до 3,96 в Індексі 2013 року. Зважаючи на те, що в багатьох регіонах бальні оцінки виросли, таке незначне зниження оцінки в балах для області привело до падіння її позицій в рейтингу на 5 місць.

Для того щоб визначити причини падіння Миколаївської області в загальному рейтингу, необхідно проаналізувати складові індексу конкурентоспроможності (рис. 3).

Рис. 3. Оцінка 12 складових індексу конкурентоспроможності Миколаївської області

З рисунка 3 видно, що за 2011-2013 роки зростання відбувається за наступними складовими індексу: інституції, інфраструктура, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта та професійна підготовка, рівень розвитку фінансового ринку. Всі інші складові або коливаються, або зменшуються. Отже, особли-

вої уваги потребують наступні параметри конкурентоспроможності Миколаївської області: ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, технологічна готовність, розмір ринку, рівень розвитку бізнесу, інновації. На нашу думку, найбільш суттєвого впливу на конкурентоспроможність можна очікувати від інтенсифікації інноваційної компоненти.

Порівнявши числові значення складових індексу конкурентоспроможності Миколаївської області з їх середніми по Україні значеннями та з показниками найкращих регіонів (табл. 2), можна зробити висновок, що для Миколаївської області майже всі складові не досягають середнього по країні значення, за винятком інфраструктури, і жодна із складових не досягає найкращого значення (макроекономічне середовище для всіх регіонів становить 4,20).

Таблиця 2

Порівняльна оцінка результатуючих показників Миколаївської області за 12 складовими конкурентоспроможності за 2013 рік

Назва показника	Бал	Середнє	Відхилення	Максимальне	Відхилення
Індекс конкурентоспроможності	3,96	4,01	-0,05	4,4	-0,44
Інституції	3,82	3,83	-0,01	4	-0,18
Інфраструктура	4,07	3,9	0,17	5,12	-1,05
Макроекономічне середовище	4,2	4,2	0	4,2	0
Охорона здоров'я та початкова освіта	5,63	5,75	-0,12	5,97	-0,34
Вища освіта та професійна підготовка	4,5	4,55	-0,05	5,28	-0,78
Ефективність ринку товарів	4,08	4,12	-0,04	4,26	-0,18
Ефективність ринку праці	4,59	4,63	-0,04	4,8	-0,21
Рівень розвитку фінансового ринку	3,92	4,12	-0,2	4,26	-0,34
Технологічна готовність	3,06	3,11	-0,05	4,38	-1,32
Розмір ринку	1,93	2,21	-0,28	3,71	-1,78
Рівень розвитку бізнесу	3,85	3,96	-0,11	4,25	-0,4
Інновації	3,07	3,04	0,03	3,6	-0,53

*Розраховано автором на основі звіту про конкурентоспроможність регіонів України за 2013 р.

В цілому оцінки Миколаївської області подібні у світовому рейтингу на оцінки країн Південно-Східної Європи. Так, бальна оцінка Миколаївської області (3,96 бали) відповідає 89-му місцю в Індексі глобальної конкурентоспроможності (це місце в ІГК 2013 посідає Молдова). Відносно високі значення Миколаївська область отримала за субіндексом базові вимоги (4,43 бали), що відповідає 82-му місцю у світі (трохи нижче за Боснію та Герцеговину, які посіли 81-е місце, вище за Румунію, з 87-м місцем). За субіндексом фактори розвитку та інноваційний потенціал оцінки Миколаївської області забезпечують позицію, аналогічну до 80-го місця глобального рейтингу, проте її бальна оцінка відносно низька (3,46 бали; такі ж оцінки у Хорватії). А ось за субіндексом підсилювачі ефективності позиція області – серед аутсайдерів, аналогічна до 100-го місця в Індексі глобальної конкурентоспроможності; таке ж бальне значення (3,68 бали) в Албанії.

Незважаючи на скорочення позицій у національному рейтингу, у Миколаївській області все ж зросли бальні оцінки з більшості складових Індексу конкурентоспроможності: для ефективності ринку товарів (плюс 0,15 бали), інституцій (плюс 0,12 бали), інфраструктури (плюс 0,10 бали), а також і для таких складових, як вища освіта і професійна підготовка (плюс 0,09 бали) та охорона здоров'я і початкова освіта (плюс 0,01 бали), рівень розвитку фінансового ринку (плюс 0,04 бали) та рівень розвитку бізнесу (плюс 0,03 бали). Разом з тим відбулося скорочення бальних оцінок для трьох складових субіндек-

су підсилювачі ефективності – ефективності ринку праці (мінус 0,16 бали), технологічна готовність (мінус 0,08 бали) та розмір ринку (мінус 0,06 бали); також знизилися оцінки складової інновації (мінус 0,09 бали), що входить до субіндексу «фактори розвитку та інноваційний потенціал».

У Миколаївській області, між іншим, є окремі показники, які відповідають досить високим позиціям у світовому рейтингу. Серед них можна виділити показники складової інституції – такі, як незалежність судової системи (2,79 бали, які відповідають 114-му місцю, як у Румунії), ефективність правової системи у врегулюванні суперечок і при оскарженні регуляторних актів (2,96 і 2,98 бали відповідно – аналоги 120-го місця, як у Албанії, і 112-го, як у Македонії). Так само існує ряд вкрай низьких оцінок у складовій рівень розвитку фінансового ринку, включаючи отримання фінансування на внутрішньому фондовому ринку (2,58 бали, аналог 116-го місця – трохи вище за 115-е, як у Вірменії), легкість отримання кредитів (2,31 бали, такий самий аналог 116-го місця), доступність венчурного капіталу (1,96 бали, між 129-м (Сербія) та 131-м місцем (Боснія та Герцеговина)) і вплив регулювання фондового ринку (2,99 бали, як у Киргизії).

Низькі значення показників у складовій технологічна готовність – у доступності найновіших технологій (3,32 бали; подібні значення мають ряд африканських країн – Бурунді, Алжир, Буркіна-Фасо, 143-145 місця), запровадження технологій на рівні компаній (4,32 бали, аналог 104-го місця у світовому рейтингу, як у Румунії), ПП та передача технологій (3,60 бали, що відповідає 137-му місцю, як у Киргизії). У складовій рівень розвитку бізнесу у Миколаївській області особливо низький рівень – за світовими мірками – значення у показників ширини ланцюжка доданої вартості (3,35 бали, аналог 106-го місця) і рівень розвитку виробничих процесів (3,30 бали, аналог 110-го місця,) при цьому обидва місця у світовому рейтингу посідає Бангладеш.

Також за цією складовою низькі значення в області за показниками рівень маркетингу (3,68 бали; відповідає 105-му місцю, як у Молдові) і готовність до передачі повноважень (3,43 бали; рівень 100-го місця, як у Румунії).

Нарешті, в складовій інновації у Миколаївській області погані позиції по показниках витрати компаній на НДДКР (2,84 бали, аналог 104-го місця, як у Румунії), співробітництво університетів та бізнесу в НДДКР (3,17 бали, так само рівень 104-го місця, цей показник має Сербія) та держзакупівлі високотехнологічної продукції (2,85 бали; 123-е місце – як у Сербії). Також у цій складовій у показника наявність наукових та інженерних кадрів оцінка області – 3,76 бали (що у світовому рейтингу нижче, ніж 91-е і 92-е місця у Бангладеш і Македонії відповідно). Такі низькі значення показників складової інновації досить тривожні для Миколаївської області, яка ще донедавна славилася виробництвом технологічної продукції. Ця ситуація посилюється і низькими оцінками, які стосуються підвищення кваліфікації персоналу, залучення та утримування кваліфікованої робочої сили. Так, за показником підвищення кваліфікації персоналу область отримала 3,02 бали (рівень Сербії, 112-е місце), а за показниками утримувати і залучати таланти – відповідно 2,73 бали і 2,16 бали (рівні між Росією (112-е місце) та Поль-

щею (119-е місце) для утримування, та на рівні Македонії (134-е місце) та Литви (135-е місце) для залучення талантів.

Також не можна не відзначити деякі показники, пов'язані з охороною здоров'я, такі, як вплив туберкульозу на ведення бізнесу (4,28 бали, рівень 117-го місця, як у В'єтнаму), поширеність ВІЛ (1,05; рівень БуркінаФасо), а також середня тривалість життя (69,7 року, що дещо вище, ніж у Киргизії, Молдові чи Росії, які мають відповідно 98-е, 100-е і 101-е місця).

Проте у Миколаївській області є й окремі показники, значення яких відповідають першій півсотні позицій у світовому рейтингу – тобто вони є безумовними конкурентними перевагами регіону, причому за світовою шкалою. До таких, насамперед, належать декілька показників інфраструктури: якість залізничної інфраструктури (4,63 бали, трохи нижче за рівень Чехії, яка посіла 22-е місце) і якість портової інфраструктури (5,02 бала, рівень Марокко з 41-м місцем, дещо нижче від рівня Латвії (37-е місце) та Словенії (38-е місце)), а також число абонентів мобільного зв'язку (аналог 33-го місця, як у Швейцарії, і вище від позицій Польщі з 36-м місцем). Також варто виділити кілька показників складової ефективності ринку праці – оплата праці та продуктивність (5,23 бали; як 6-е місце у світі – у Тайваню) і співпраця у відносинах працівник–працедавець (4,99 бали; рівень 29-го місця, як в Естонії). У складовій інституції добрі значення – у показника політики держорганів (5,04 бали, аналог 19-го місця – як в Естонії).

Бізнес у Миколаївській області як найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу виділяє податкову політику (15% опитаних) та податкові ставки

(11%), нестабільність державної політики (14,5%), корупцію (10,4 %), неефективність роботи чиновників (10,0%). Варто відзначити, що у 2012 році найбільш проблемним фактором вважалась податкова політика (21,0% опитаних), а ось податкові ставки виділила менша кількість опитаних бізнесменів (9,1%), тоді як з інших основних факторів частки респондентів змінилися мало. Характерно, що, незважаючи на високі оцінки ряду показників інфраструктури, підприємці серед основних проблемних факторів також відзначили і нерозвиненість інфраструктури (4,9%), що вище за значення по всіх регіонах (4,1%).

Висновки. Як показало дослідження конкурентоспроможності регіону, поліпшення конкурентних позицій Миколаївської області та України в цілому стримується від низького розвитку самого бізнесу – до існуючих проблем інститутів, погіршення ряду макроекономічних показників, втрати позицій країни за деякими показниками освіти та інфраструктури, стан яких багато в чому визначається роллю держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 [Електронний ресурс] / Фонд «Ефективне управління», 2010. – Режим доступу : http://www.compet.kh.gov.ua/images/doc/Report_Competitiveness_2013_ru.pdf.
2. Конкурентоспроможність регіонів України 2012 України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kneu.edu.ua/get_file.php?id=2358.
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [Жаліло Я.А., Базиліук Я.Б., Белінська Я.В. та ін.] ; за ред. Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2005. – 388 с.

УДК 332.1:338.48:663.2

Нездоймінов С.Г.

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри економіки та управління туризмом
Одеського національного економічного університету*

РЕГІОНАЛЬНІ КОНТУРИ КЛАСТЕРНОГО РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ

Стаття присвячена проблемам розвитку винного туризму. Проведено дослідження рекреаційного потенціалу виноробних підприємств південних регіонів України, визначено заходи щодо інтеграції виноробних підприємств у регіональну стратегію розвитку сфери рекреації та туризму. Доведено, що винний туризм є продуктом інтеграції в рамках єдиної концепції розвитку регіональних ресурсів у сфері виноробства і туристичних послуг. Запропоновано напрями кластерного розвитку туристичного продукту ринку винного туризму.

Ключові слова: регіональний кластер, терруар, виноробство, винний туризм, стратегія соціально-економічного розвитку.

Нездойминов С.Г. РЕГИОНАЛЬНЫЕ КОНТУРЫ КЛАСТЕРНОГО РАЗВИТИЯ ВИННОГО ТУРИЗМА

Статья посвящена проблемам развития винного туризма. Проведены исследования рекреационного потенциала винодельческих предприятий южных регионов Украины, определены меры по интеграции винодельческих предприятий в региональную стратегию развития сферы рекреации и туризма. Доказано, что винный туризм является продуктом интеграции в рамках единой концепции развития региональных ресурсов в сфере виноделия и туристических услуг. Предложены направления кластерного развития туристического продукта на рынке винного туризма.

Ключевые слова: региональный кластер, терруар, виноделие, винный туризм, стратегия социально-экономического развития.

Nezdoyminov S.G. REGIONAL CONTOURS OF CLUSTER DEVELOPMENT OF WINE TOURISM

Article deals with problems the development of wine tourism. The investigations recreational potential wineries southern regions of Ukraine. The stipulates measures for the integration of wineries in the regional strategy for development of the sphere of recreation and tourism. It is proved that wine tourism is a product of integration within a single concept of regional resources in the field of wine and tourism services. The directions of the cluster development of the tourist product to market wine tourism.

Keywords: regional cluster, terroir, winemaking, wine tourism, the strategy of socio-economic development.